

ТАҚРИЗИ РОҲБАРИ ИЛМӢ

ба диссертатсияи Юсупов Умедҷон Сангихмадович дар мавзуи «Рушди таъминоти ташкилӣ-методии аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит

Мубрамияти мавзуи таҳқиқот. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон соҳаи сайёҳӣ ҳамчун самти афзалиятноки иқтисодиёт эълон шудааст. Мувофиқи «Стратегияи рушди сайёҳӣ барои давраи то соли 2030», афзоиши шумораи сайёҳон ва ширкатҳои сайёҳӣ назорати қатъии молиявиро талаб мекунад. Бидуни низоми мукаммали аудити дохилӣ, таъмини шаффофият ва ҷолибияти сармоягузори соҳа ғайриимкон аст.

Ширкатҳои сайёҳӣ бо амалиётҳои мураккаби молиявӣ (асъорӣ, бастабандӣ ва фуруши турҳо, муносибат бо операторҳои хориҷӣ) саруқордоранд. Ин амалиётҳо дорои хавфҳои баланди қаллобӣ ва хатогиҳои ҳисобдорӣ мебошанд. Зарурати коркарди методҳои махсуси аудит, ки маҳз ба «мавсимӣ будани фаъолият» ва «хавфҳои транзаксионӣ» нигаронида шудаанд, мубрамияти мавзӯро ба миён меорад.

Гузариши кулӣ ба ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдӣ (Фармони Президенти ҶТ аз 22 июни соли 2023, №586) ва истифодаи платформаҳои онлайни барои фармоиши турҳо, аудити анъанавиро камсамара мегардонад. Таҳияи таъминоти ташкилие, ки технологияҳои абрӣ (cloud) ва мониторинги фосилавиро дар бар мегирад, талаботи рӯз мебошад.

Мақсади таҳқиқот. Мақсади таҳқиқот аз асосноккунии назариявӣ ва коркарди тавсияҳои ташкилию методӣ ҷиҳати такмил додани низоми аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ, бо назардошти ҳамкориҳои самараноки он бо низоми назорати дохилӣ ва идоракунии хавфҳо барои баланд бардоштани устувории молиявии соҳа иборат мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқот: Омӯзиши назариявӣ ва гузаронидани ташхису таҳқиқот, аз амалияи истифодабарии дигар давлатҳо омӯхтан ва асосноккунии назариявӣ ва коркарди тавсияҳои аудити дохилӣ ва аҳаммияти он устувории молиявӣ ва самаранокии идоракунии ва рушд намудани соҳаҳои дигари иқтисодиёти кишвар мегардад.

Барои ноил гардидан ба мақсади мазкур, ҳалли вазифаҳои зерин зарур аст:

1. Таҳқиқи асосҳои назариявӣ ва концептуалии аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ ва муайян кардани нақши он дар низоми идоракунии муосир;
2. Омӯзиш ва муқоисаи таҷрибаи байналмилалӣ (аз ҷумла моделҳои COSO ва COBIT) ва асоснок намудани имкониятҳои татбиқи онҳо дар фаъолияти ширкатҳои сайёҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

3. Таҳлили ҳолати кунунии заминаҳои меъёрию ҳуқуқӣ ва методологии ташкили аудити дохилӣ дар соҳаи сайёҳӣ;
4. Арзёбии таъсири омилҳои хавф ва қаллобӣ ба самаранокии фаъолияти молиявии ширкатҳои сайёҳӣ ва таҳияи механизмҳои пешгирии онҳо;
5. Коркарди модел ва дастурамалҳои ташкилӣ-методӣ оид ба гузаронидани аудити дохилӣ дар шароити рақамисозии иқтисодиёт;
6. Таҳияи низоми нишондиҳандаҳо барои арзёбии самаранокии аудити дохилӣ ва таъсири он ба рушди соҳаи сайёҳии кишвар.

Аҳамияти илмӣ таҳқиқот: Аҳамияти илмӣ таҳқиқот дар таҳияи муносибатҳои нави методологӣ ва такмили асосҳои назариявии аудити дохилӣ, ки хусусиятҳои хоси соҳаи сайёҳиро ба назар мегиранд, ифода меёбад. Навгони илмӣ кор дар ҷамъбасти концепсияҳои байналмилалӣ назорат (COSO, COBIT) ва мутобиқсозии онҳо ба талаботи бозори сайёҳии Тоҷикистон, инчунин таҳияи модели ҳамгирии аудити дохилӣ бо низоми идоракунии хавфҳо дар шароити рақамисозӣ таҷассум ёфтааст.

Аҳамияти амалӣ бошад, дар имконияти истифодаи "чек-листҳо" ва дастурамалҳои методӣ аз ҷониби субъектҳои хоҷагидор, мақомоти давлатӣ ва дар раванди таълим (ҳангоми омӯзиши фанҳои тахассусӣ) таҷассум ёфтааст.

Дараҷаи омӯхташудани мавзӯ ва фаъолияти илмӣ унвонҷӯ. Юсупов У.С. дар ҷараёни таҳқиқот мунтазам бо корҳои илмӣ машғул буд. Натиҷаҳои таҳқиқоти ӯ дар 12 мақолаи илмӣ инъикос ёфтаанд, ки аз онҳо 5 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи рӯйхати КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба чоп расидаанд.

Муҳтаво ва сохтори диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб (иборат аз 9 фасл), хулоса, рӯйхати адабиёти истифодашуда ва замимаҳо иборат мебошад.

- **Дар боби якум** — «Асосҳои назариявии ташкили низоми аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ» — паҳлӯҳои концептуалӣ ва мазмуни иқтисодии аудити дохилӣ баррасӣ шудаанд. Дар ин боб муқоисаи моделҳои байналмилалӣ назорат (COBIT, SAC, COSO ва ғайра) гузаронида шуда, хусусиятҳои хоси фаъолияти аудиторӣ дар соҳаи сайёҳӣ дар асоси таҷрибаи пешқадами ҷаҳонӣ ҷамъбаст гардидаанд.
- **Дар боби дуюм** — «Таҳлили ташкили аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ» — заминаҳои меъёрию ҳуқуқии фаъолияти аудиторӣ ва равишҳои методологии баҳодиҳии низоми назорати дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ мавриди таҳқиқи амиқ қарор гирифтаанд. Таваҷҷуҳи махсус ба коркарди низоми аудити дохилӣ ҷиҳати идоракунии хавфҳои марбут ба қаллобӣ (fraud-risk management) зоҳир карда шудааст.
- **Дар боби сеюм** — «Роҳҳои тақомули методикаи аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ» — самтҳои стратегӣ рушди соҳа дар шароити

рақамисозии иқтисодиёт асоснок карда шудаанд. Дар ин бахш методикаи истифодаи расмиётҳои таҳлилӣ, таъминоти ташкилию методии аудит дар муҳити рақамӣ ва меъёрҳои арзёбии самаранокии низоми аудити дохилӣ пешниҳод гардидаанд.

Навовариҳои илмӣ ва аҳамияти амалӣ. Таҳқиқоти анҷомдодашуда ба унвонҷӯ имкон дод, ки хулосаҳои нави илмӣ ба даст орад. Аз ҷумла, такмили низоми таъминоти ташкилӣ-методии аудити дохилӣ ва таҳияи моделҳои нави назорат дар ширкатҳои сайёҳӣ аз навовариҳои муаллиф ба шумор мераванд. Натиҷаҳои таҳқиқот дар фаъолияти ширкатҳои сайёҳии кишвар метавонанд ба таври васеъ истифода шаванд.

Навовариҳои асосии илмии таҳқиқот:

Дар натиҷаи таҳқиқоти гузаронидашуда аз ҷониби унвонҷӯ Юсупов У.С. натиҷаҳои зерини дорои навовариҳои илмӣ ба даст оварда шудаанд:

1. **Мушаххасоти соҳавӣ:** Таъсири хусусиятҳои технологияи соҳаи сайёҳӣ (мавсимӣ будани талабот, бастабандӣ ва фуруши турҳо, муносибат бо агентҳо) ба ташкили низоми аудити дохилӣ муайян ва асоснок карда шудааст.
2. **Такмили методика:** Методикаи гузаронидани аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ тавассути ҷорӣ намудани расмиётҳои таҳлилии муосир ва баҳодихии хавфҳои соҳавӣ такмил дода шудааст.
3. **Рақамикунони назорат:** Самтҳои афзалиятноки рушди аудити дохилӣ дар шароити иқтисодиёти рақамӣ, аз ҷумла истифодаи технологияҳои абрӣ (cloud technologies) барои назорати ҷаври амалиётҳои молиявӣ пешниҳод гардидааст.
4. **Моделҳои ташкилӣ:** Моделҳои оптималии ташкили хизмати аудити дохилӣ барои ширкатҳои сайёҳии ватанӣ вобаста ба ҳаҷми фаъолият ва сохтори идоракунии онҳо коркард шудааст.

ХУЛОСАИ УМУМӢ

Таҳқиқоти гузаронидашудаи қисми илми муаллиф Юсупов Умедҷон Сангиҳмадович дар мавзӯи «**Рушди таъминоти ташкилӣ-методии аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ**» имкон дод, ки натиҷаҳои зерин ба даст оварда шаванд:

1. **Дар сатҳи назариявӣ:** Муайян карда шуд, ки дар шароити иқтисодиёти рақамӣ, аудити дохилӣ аз вазифаи оддии санҷиш ба абзори стратегии идоракунии хавфҳо табдил ёфтааст. Мафҳуми аудити дохилӣ бо назардошти хусусиятҳои соҳаи сайёҳӣ мукаммал карда шуда, робитаи он бо низоми назорати дохилӣ асоснок гардид.
2. **Дар сатҳи методӣ:** Омилҳои асосии таъсиррасон ба сифати хизматрасониҳои аудиторӣ дар Тоҷикистон низомнок карда шуданд.

Воситаҳои нави методии арзёбии самаранокӣ ва модели иттилоотии дастгирии аудит таҳия гардиданд, ки ба ширкатҳои сайёҳӣ имкон медиҳанд хавфҳои молиявӣ ва қаллобиро дар марҳилаҳои аввал ошкор намоянд.

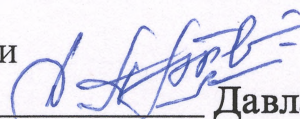
3. **Дар сатҳи амалӣ:** Тавсияҳо оид ба такмили таъминоти ташкилии аудити дохилӣ дар доираи «Ҳукумати электронӣ» ва гузариш ба ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдӣ пешниҳод шуданд. Татбиқи ин натиҷаҳо ба шаффофияти амалиётҳои молиявӣ, баланд шудани имиҷи сайёҳии кишвар ва ҷалби сармоягузори хориҷӣ мусоидат менамояд.

Дар маҷмӯъ, ҳулосабарорӣ карда мешавад, ки ташкили дурусти аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ на танҳо интизоми молиявиро таъмин мекунад, балки ҳамчун омили калидии рушди устувори соҳаи сайёҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон хизмат менамояд.

Хулоса. Диссертатсияи Юсупов Умедҷон Сангиҳмадович кори мустақилона ва баитмомрасидаи илмӣ мебошад. Муаллиф дорои малакаҳои баланди таҳлилӣ ва мантиқӣ буда, вазифаҳои дар наздаш гузошташударо пурра иҷро намудааст.

Диссертатсия аз ҷиҳати сохтор, муҳтаво ва сифати барасмиятдарорӣ ба талаботи бандҳои 31, 33, 34 ва 35-и «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ» (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267) ҷавобгӯ мебошад. Бинобар ин, Юсупов У.С. сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит мебошад.

Роҳбари илмӣ: доктори илмҳои иқтисодӣ,
профессор, профессори кафедраи иқтисоди
молиявӣ ва фаъолияти биржавии Донишгоҳи
давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон

Давлатзода Д.А.

24 сентябри 2025 сол

Имзои Давлатзода Д.А.-ро тасдиқ мекунам:

Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои
махсуси Донишгоҳи давлатии молия
ва иқтисоди Тоҷикистон

Мирҷамолов М.А.